

UDK 911.3:711.14:633.2.33.3:728.71(497.12 »Pokljuka«) = 863
UDC 911.3:711.14:633.2.033.3:728.71(497.12 »Pokljuka«) = 20

ANALIZA RAZVOJNIH MOŽNOSTI ZA PLANINSKO PAŠNIŠTVO IN POČITNIŠKA BIVALIŠČA NA POKLJUKI

Maja P l e m e l j *

Uvod

Pokljuka je visoka kraška planota na vzhodnem obrobju Julijskih Alp. Je pretežno gozdnata, z vmesnim izkrčenim svetom, kjer se je v preteklosti razvilo planinsko pašništvo, v novejšem času pa počitniški turizem. Na Pokljuki živi okrog 500 prebivalcev; planota je planinsko pašniško zaledje vsem iz Zgornje Bohinjske doline in Blejskega kota ter tudi izletniško in rekreacijsko zaledje za Gorenjsko, oziroma za velik del Ljubljanske kotline, tja do Ljubljane.

Nasprotujoči si gospodarski interesi ustvarjajo na Pokljuki različna navzkrižja. Dosedanji odnosi med tradicionalnimi panogami, planinskim pašništvom, gozdnim gospodarstvom, turizmom in rekreacijo, so se še zapletli s sprejetjem Zakona o Triglavskem narodnem parku, UL SRS št. 17/81 (v nadaljevanju TNP), s katerim je postala Pokljuka njegov robni del. Zanj uvaja omenjeni zakon blažji varstveni režim, po katerem je varovanje naravne in kulturne pokrajine sicer v ospredju, a prizadevati si je treba za nadaljnji razvoj rekreacijske in nekaterih drugih funkcij ter prebivalcem zagotoviti ustrezne razmere za življenje in delo. Tu torej ne gre za ohranjanje sedanjega stanja, kot v osrednjem delu TNP, ki ga štiti strožji varstveni režim. Pasivno varstvo pa velja v vsem parku le za naravne in kulturne spomenike.

Glede na to so bili cilji preučitve:

- oceniti ustreznost Pokljuke za planinsko pašništvo in počitniški turizem oziroma razvojne možnosti za obe dejavnosti;
- opredeliti navzkrižna območja med različnimi gospodarskimi panogami;
- zasnovati predloge, kako odpravljati neugodne posledice, ki se že kažejo ali jih lahko predvidevamo.

Planinsko pašništvo

Planinsko pašništvo na Pokljuki ima že dolgo tradicijo. Skupaj z lovom je pripomoglo k prvotni poselitvi planote. Planine so razpršene po vsej Pokljuki, največje in najlepše pa so na njeni južni, bolj sončni, bohinjski strani. Tam so tudi ugodnejše

* Dipl. geograf, raziskovalni asistent, Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU, 61000 Ljubljana, YU, Novi trg

pedološke in vodne razmere. Do sporov med živinorejci (pašništvom) in gozdarji (gozdnim gospodarstvom) je prihajalo že v preteklosti, v novejšem času pa so se navzkrižja zaostriła s preurejanjem planinskih stanov, pravzaprav z gradnjo počitniških hišic. Kakor za planinsko gospodarstvo so tudi za turizem najprivlačnejše planine na bohinjski strani Pokljuke, jugozahodno od Mrzlega studenca.

Za razvojne možnosti planinskega pašništva je najpomembnejše ovrednotenje posameznih planin in opredelitev bodočega gospodarjenja na njih.

Pri načrtovanju planinskega pašništva je treba upoštevati, da le-to ni odvisno le od naravnih razmer, temveč tudi od nekdanjih družbenih dejavnikov, tradicije, historične dediščine ter od nekdanjih in sedanjih socialnoekonomskih odnosov. Med dolinskim in planinskim obratom obstaja stalna tesna povezava. Vsi socialnoekonomski procesi, ki prizadevajo dolinsko gospodarstvo, se odražajo namreč tudi na planini. V sedanjosti te vezi sicer slabijo, pojavljajo pa se drugačni interesi. Opazne so širše družbene težnje, da bi namreč z vzrejo mladega plemenskega goveda na gorskih pašnikih razbremenili krmno osnovo v dolini.

Hribovsko kmetijstvo je pomembno, ker ohranja kulturno pokrajino, ustvarja ustrezne okoliščine za turizem, rekreacijo in SLO, ima pa tudi več socialnih funkcij. Očitna je pomembnost njegove neproizvodne vloge, zato pri vrednotenju kmetijskih zemljišč ne moremo upoštevati samo gospodarskih računov.

Na planinah so predvsem velike težave z delovno silo. V tujini in tudi že pri nas skušajo življenje in delo čimbolj olajšati z zmanjševanjem razlik med dolino in planino, bodisi z urejeno vodno oskrbo, lažjo dostopnostjo, elektrifikacijo, s telefonskimi priključki in z zagotavljanjem socialne varnosti.

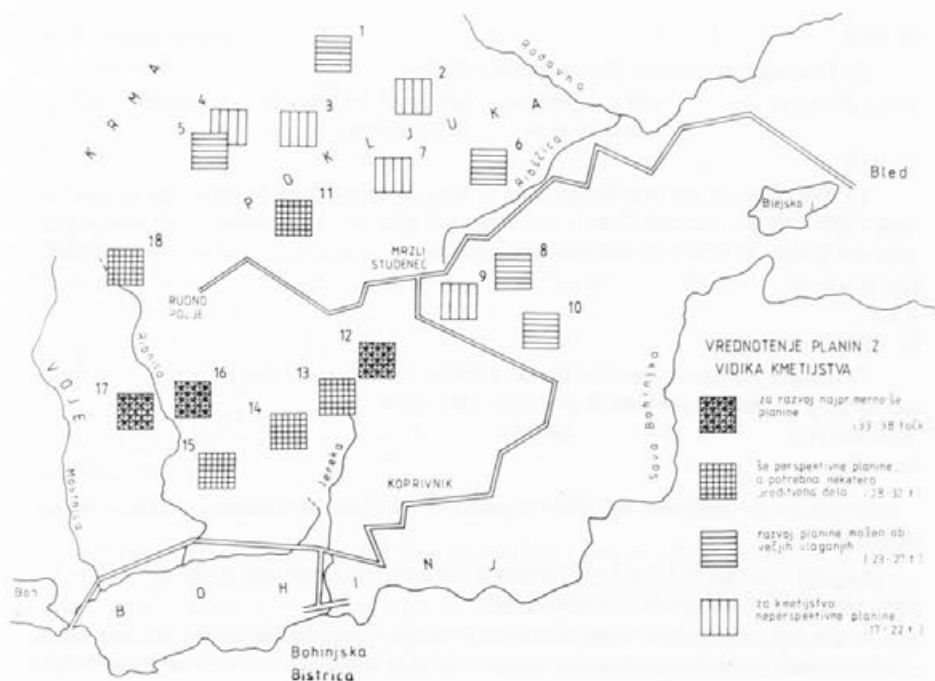
S problematiko planin se pri nas in v tujini ukvarjajo različne stroke. Planine so pri nas vrednotili geografi M. K l e m e n č i č in I. P i r y, 1978; M. V o j v o d a in T o n č i č, 1975. Preučevali so možnosti oživitve planin, oziroma so vrednotili planine za živinorejske in turistične namene. Izhajali so predvsem iz povezanosti dolinskega in planinskega gospodarstva in poudarili odvisnost planin od socialnoekonomskih razmer v dolini. Ob tem so prišle premalo do izraza naravne prednosti planin. Neugodne razmere v vasi, ki planino uporablja, vodijo k opuščanju in zaraščanju planine, čeprav so na njej ustrezne razmere. Ta bi še živel, če bi jo uporabljala druga vas, ali pa, če bi prihajala živina s širšega zaledja.

M e t o d a v r e d n o t e n j a. Smiselnost in upravičenost obstoja posamezne poključke planine smo skušali pokazati z njihovim ovrednotenjem. Pri tem smo poleg že znanih kriterijev, ki so jih uporabili citirani raziskovalci, upoštevali še dodatna merila. Le-ta so bila:

1) Velikost planine je pomembna za njeno proizvodno sposobnost in za racionalnost naložb v infrastrukturo opremljenost. Upoštevali smo dejanske pašne površine in ne katastrskih. Planine smo razdelili na več velikostnih skupin in jim dodelili naslednje število točk:

velikost v ha	< 20	20—40	40, 1—100	100, 1—200	> 200
št. točk	2	4	6	8	10

2) Način oskrbe z vodo in količina vode določata število živine, ki jo planina lahko preživi. Pomen lokalnih vodnih virov je manjši, kot bi sklepali, saj si na planinah pomagajo še s kapnico (cisternami) in za živino uporabljajo tudi vodo iz kalov

Karta 1. Planine na Pokljuki

Blejske planine: 1. Klek, 2. Meja dolina, 3. Velika raven, 4. Brdo, 5. Lipanca, 6. Repečnikov rovt, 7. Kranjska dolina, 8. Rečička planina, 9. Grajska planina, 10. Belska planina

Bohinjske planine: 11. Javornik, 12. Goreljek, 13. Jelje, 14. Konjska dolina, 15. Zajamniki, 16. Praprotnica, 17. Uskovnica, 18. Konjščica

ali mlak. Ponekod imajo celo vodovodno napeljavo. Vodno oskrbo smo zato takole ovrednotili:

vrsta vira in zmožljivost št. točk	kal,	cisterna*	izvir			vodovod
	mlaka		manjši	srednji	večji	
	1	1	2	3	4	4

3) Trajanje pašne sezone je ena najpomembnejših lastnosti planin, saj sta od dolžine paše odvisna prireja in pridobivanje mleka ter sira.

trajanje paše (št. dni)	< 45	45—65	65, 1—85	85, 1—105	> 105
št. točk	2	4	6	8	10

4) Opremljenost planine s kmetijskimi objekti je pogosto težko oceniti. Število in vrsta objektov sta navadno znana, ne pa njihova vrednost, to je ohranjenost in kvaliteta.

vrsta objekta	le 1 do 2 objekta, maj- hna zmogljivi- vost, slabo stanje	pastirska koča in nekaj hlevov	pastirska koča, nekaj hlevov in sirarna	vse vrste objektov, nad 20 hlevov

* kovinska cisterna; vodo dovažajo od drugod

št. točk	1	2	3	5
5) Dostopnost planine (povezanost z dolino)				
način dostopa	peš z vzponom nad 15 min	peš (pod 15 min) in s terenskimi vozili	z avtomobilom	
št. točk	2	4	6	

6) Oddaljenost od matičnega naselja ima za ohranjanje planinskega gospodarstva velik pomen. Pri odločitvi o usmerjenosti planine, za molzno ali za mlado plemensko živino, bi bilo bržkone smotno ugotavljati tudi oddaljenost od tržnih središč.

Oddaljenost < 10 10—15 15, 1—20 20, 1—25 > 25
v km

št. točk	5	4	3	2	1

7) Živina na paši. Upoštevali smo število glav velike živine (GVŽ), to je goveda, ki se je paslo na poključkih planinah leta 1984.

Število GVŽ	< 20	20—50	51—70	71—100	> 100
št. točk	1	2	3	4	5

V poštev bi prišli še nekateri kazalci, ki pa jih zaradi težav s podatki nismo vključili.

8) Kvaliteta paše. Njena vrednost močno niha in je odvisna od števila živine na paši, po drugi strani pa od gospodarjenja.

9) Podatki o reliefnih razmerah (o nagibu) in o pedoloških razmerah, predvsem o debelini tal, pomagajo pri izboru najprimernejše vrste živine. Za ovce namreč pašniki z nagibom nad 30° ne ustrezajo več, ker travo preveč popasejo in stopnjujejo erozijo tal.

10) Hitrost zaraščanja planine vpliva na večji ali manjši obseg vložnega dela na planini. Po V o j v o d i in T o n č i č u, 1975, je nižje ležeče planine (v mešanem gozdu in na njegovi zgornji meji) potrebno trebiti na 3 do 5 let, planine sredi iglastega gozda že redkeje, na tistih nad gozdno mejo pa zadošča trebljenje na 20 do 30 let, ponekod pa sploh ni potrebno.

11) Pri planinah, ki so zbrale mejno število točk in dvomimo o smiselnosti njihovega nadaljnega ohranjanja, bo odločitev lažja, če upoštevamo še nekatere nekmetijske funkcije, ki pa so bolj ali manj povezane z osnovno, kmetijsko funkcijo.

funkcija	planinska postojanka	oskrbna točka	kmečki turizem	etnološki spomenik
št. točk	2	2	3	5

R e z u l t a t i v r e d n o t e n j a. Zaradi velikih nadmorskih višin (nad 900 m, v velikem delu celo nad 1200 m), ostrejšega podnebja, velikega naklona tal in tako manjših možnosti za strojno obdelavo, kmetijska zemljišča na Pokljuki ustrezajo predvsem za planinsko pašništvo. Da bi jih čimbolj premišljeno uporabljali, name-nili torej tisti kategoriji živine, za katero so razmere najbolj ugodne ter jih rešili pred zaraščanjem (ta proces je po ocenah zajel 20—50% kmetijskih zemljišč na Pokljuki, Strokovne podlage, 1984), jih kaže opredeliti po prikazani valorizaciji zemljišč. Po opisanem postopku smo planine razvrstili v štiri temeljne kategorije:

1. Uskovnica	38
2. Goreljek	36
3. Praprotnica	33

4. Konjska dolina	31
5. Zajamniki	30
6. Javornik	30
7. Konjščica	30
8. Jelje	29
9. Belska planina	27
10. Repečnikov rovt	26
11. Lipanca	26
12. Klek	25
13. Rečiška planina	25
14. Brdo	22
15. Kranjska dolina	22
16. Grajska planina	21
17. Velika raven	18
18. Meja dolina	17

Kategorizacija nam pomaga pri odločanju o možnem bodočem gospodarjenju.

Primerjava bohinjskih in blejskih planin kaže, da so prve perspektivnejše. So namreč večje (nad 40, celo nad 100 in 200 ha), prisojne, zaradi neprepustnih tal bogatejše z vodnimi viri, nekatere pa so opremljene celo z vodovodom (Uskovnica, Praprotnica). Imajo daljšo pašno sezono (Praprotnica in Uskovnica s 149 dnevi celo najdaljšo v vseh Julijskih Alpah). Najbolje opremljene planine, z vsemi vrstami kmetijskih objektov in veliko kapaciteto (nad 20 hlevov), so prav tako na bohinjski strani. Dostopnost je relativno dobra. Z avtomobilom ni mogoče priti le do Brda, Lipance, Konjščice in Uskovnice. Od svojih vasi so planine oddaljene od 3 km do največ 35 km, povprečno pa okrog 20 km. Najbližje planine imajo vasi, ki so se same razvile iz planin (Koprivnik, Gorjuše).

Dodatne funkcije (nekmetijske) imajo vse planine, razen Brda in Repečnikovega rovta, največ pa jih imajo Uskovnica, Zajamniki, Praprotnica, Javornik in Goreljek.

Predlogi za bodoče gospodarjenje na planinah. Po prikazani valorizaciji planin so oblikovani naslednji predlogi:

Na osmih planinah iz zgornjih dveh kategorij (nad 27 točk) kaže planinsko gospodarstvo stopnjevati, poskrbeti za gnojenje in trebljenje planin, izboljšanje vodne oskrbe, elektrifikacijo, obnovo in vzdrževanje ograd, hlevov in drugih objektov. Prednost pri razvoju naj bi imele bohinjske planine, najprej Uskovnica, Goreljek in Praprotnica, zatem pa Konjska dolina, Zajamniki, Javornik, Konjščica in Jelje. Bolj oddaljeni planini Konjščica in Uskovnica naj bi namenili vzreji mlade plemenske živine, druge pa molzni živini.

Planine tretje kategorije, ki za živinorejo že manj ustrezajo, bi lahko poživili s turizmom (oskrbne točke, planinske postojanke, oddajanje stanov turistom, ko ni pašne sezone).

Planine, ki so zbrale pod 23 točk, naj bi opustili. To so navadno manjše, težje dostopne planine z nezadostnimi vodnimi viri in na ekološko občutljivih tleh. Kazalo bi jih pogozditi. Ekonomska primerjava gozda in pašnika namreč pove, da je v

današnjih ekonomskih razmerah pašnik le za tretjino tako donosen, kakor gozd (Ocena možnosti širjenja pašniških površin na Jelovici, 1984).

Načrti kmetijskih zadrug za nadaljnji razvoj planin se od zgornjega predloga nekoliko razlikujejo. Planinsko gospodarstvo nameravajo krepiti najprej tam, kjer je interes pašnih upravičencev največji, pomemben kriterij je zasedenost planine.

Počitniška bivališča

Ob razvijanju turizma in rekreacije v hribovskem območju, ki je hkrati del narodnega parka, moramo paziti, da ostanejo v ospredju interesi domačega prebivalstva. Preprečiti moramo kakršnokoli ekonomsko in socialno preobremenitev s turizmom in si prizadevati za ohranitev funkcionalnosti in kvalitete rekreacijskega območja. Turistično dejavnost moramo usklajevati z vsemi ostalimi sestavinami, vsebovanimi v definiciji narodnega parka.

Raziskovalne metode o razvoju turističnih območij s socialnimi in ekonomskimi izhodišči, ki so sicer uporabne pri izrazito turističnih pokrajinah, je treba v takšnih primerih zamenjati z drugimi, kjer bo bistvenega pomena iskanje ekoloških kapacitet (M a r i n o v i č - U z e l a c, 1981). Upoštevati je treba tudi regionalne posebnosti. Turizem in rekreacija naj bi se podrejala kmetijstvu, gozdarstvu in varstvu okolja.

Počitniška stanovanja v Sloveniji je podrobneje obdelal P. O g o r e l e c, 1976 in 1978, od geografov pa so se z njimi ukvarjali M. J e r š i č, 1968, 1984, V. K l e m e n č i č in M. P a k, 1969, D. P l u t, 1975, 1977, A. G o s a r, 1982, 1984.

Pričujoči prispevek je nastal ob upoštevanju spoznanj domače in tuje literature in na osnovi terenskega opazovanja. Upoštevana so vsa počitniška bivališča, ki jih vsebuje seznam davčne uprave Skupščine občine Radovljica, poleg tega pa tudi druga, katerih zunanja podoba priča, da jih uporabljajo v počitniške namene, in tista, katerih namembnost je turistična in kmetijska hkrati.

Pri vsakem objektu smo upoštevali njegovo mikro- in mezolokacijo, pa tudi širšo lego. Skušali smo ugotoviti vzroke za izbiro lege, zakonitosti v lociranju, pozitivne in negativne učinke v okolju in posledice za druge dejavnosti in splošni prostorski razvoj Pokljuke.

M e t o d a o p a z o v a n j a. Vlogo letoviških hišic v prostoru smo skušali osvetliti na osnovi naslednjih sestavin:

Glede na izvor in funkcijo počitniških bivališč smo ločili 4 kategorije. Kot novozgrajene smo šteli objekte, stare do 20 let. Zanje je značilno, da so imeli že v začetku funkcijo počitniškega bivališča.

Tudi nadomestne novogradnje so iz zadnjih dveh desetletij. Nastale so na starih temeljih kmetijskih objektov ali ob njih. Ugotavljali smo jih s primerjavo topografskih kart v merilu 1 : 5000 iz različnih obdobj in s terenskim ogledom. Imajo širše posledice, ker so izrinile kmetijske objekte in tako zmanjšale kmetijsko funkcijo planine.

V tretjo kategorijo sodijo nekdanji kmetijski objekti ali stalna bivališča, ki so se kasneje z obnovo prelevila v počitniška bivališča.

V četrto kategorijo smo uvrstili objekte, ki so sicer spremenili prvotno funkcijo, a ohranili nekdanjo podobo.

Pri prvih dveh kategorijah smo ločili načrtno in nenačrtno gradnjo; prva se izogiba občutljivih, izpostavljenih mest, druga pa pogosto zaseda pašne površine in različne dominantne lege (na slemenu, vrhu, pobočju, robu planote).

O prostorskih, funkcijskih in socialnoekonomskih učinkih smo sklepali tudi po gradbenem materialu (kamen, les, opeka), po vrsti strehe (les, drugo), po gradbenem stilu, spremljajočih objektih, kičastih in tujih elementih (neavtohtono rastje, nepotrebno okrasje), po načinu ograjevanja (le-to je tuj element v pokrajini, moti pašo in pomeni privatizacijo delov planin) in po izrabi tal neposredno ob hišici. Pri gradnji v TNP je potrebno upoštevati poseben pravilnik, katerega se pogosto prezre.

Ugotavljali smo tudi, kateri naravni in družbeni elementi so odločali pri izbira nju lokacije počitniškega objekta. Zanimala nas je razporeditev počitniških hišic glede na relief (delež lokacij na pobočju, vznožju, valovitem svetu, na vrhu ali slemenu, na robu planote, v kotanji), njihova ekspozicija, delež hišic v gozdu, na gozdnih jasah, na gozdnem robu in travniku ali pašniku. Posamezno lego smo ocenili z vidika pašništva, gozdarstva in spomeniškega varstva. Načrtna novogradnja se npr. umika v gozd in na gozdne jase, se izogiba neposrednemu stiku s starejšimi, spomeniško zaščitenimi območji in pušča obsežne prostore odprte, nezazidane; nenačrtna in nadomestna novogradnja pa se navadno bohotita sredi pašnika in zmanjšujeta pašno površino.

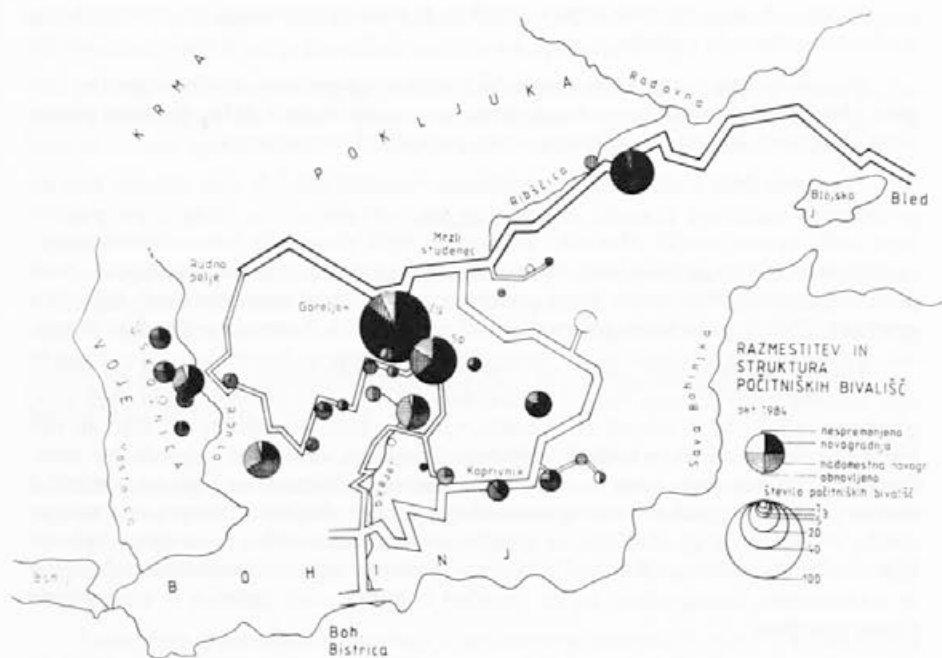
Med infrastrukturnimi elementi, ki vplivajo na lokacijo počitniških bivališč, je dostopnost z avtomobilom najpomembnejša. Manjši vpliv imajo električna in vodovodna napeljava, športne naprave in objekti, oskrbna središča in javne prometne zveze.

Končno smo ugotavljali način grupiranja objektov. Zanimali so nas deleži počitniških bivališč, ki stoje na samem, ki so v manjši skupini počitniških bivališč, v naselju počitniških bivališč, v naselju stalnih bivališč ali na njegovem robu. Še posebej smo bili pozorni na sosedstvo počitniških in kmetijskih objektov, saj le-to pomeni oviro za primarno dejavnost in nevarnost, da se turistična funkcija poveča na račun kmetijske.

Značilnosti vikendaštva na Pokljuki. Pokljuka je po fizičnogeografskih in družbenogeografskih značilnostih izjemno vabljiva za turizem. Naravne privlačnosti in lega v bližini pomembnih turističnih tokov in središč pa tudi še ugodna oddaljenost od nekaterih urbanih središč (Ljubljana, Kranj, Jesenice), so pripomogli k hitremu razvoju, zlasti v zadnjih dveh desetletjih. Za počitnikarje je postala Pokljuka zanimiva že po letu 1930. Danes lahko sprejme v turistične objekte nad 1500 ljudi, to je trikrat več, kot ima stalnih prebivalcev.

V statistični obdelavi je bilo upoštevanih 324 počitniških bivališč, od katerih sodi v blejski, severovzhodni del Pokljuke le dobra tretjina. Za letoviščarje so privlačnejše bohinjske planine, ki imajo več prisojnega, izkrcenega sveta in širše razmahnjeno planinsko gospodarstvo. Zaradi slabših socialnoekonomskih razmer v dolinskih vaseh so se kmetje tam tudi prej odločili za prodajo parcel na planinah.

Širjenje počitniških bivališč je potekalo večinoma nenačrtno. Plani obstajajo le za del Zatrnika, Goreljka in Uskovnice. Le-tu obstajajo strnjena zazidava,

Karta 2. Počitniška bivališča na Pokljuki (stanje okt. 1984)

smotrna izraba tal in infrastrukturna ureditev, drugje pa so počitniške hišice močno razpršili, posebno na velikem delu Uskovnice, med Zajamniki in Goreljkom in na območju Gorjuš in Koprivnika. Na samem stoji okrog 15% počitniških objektov, v manjših skupinah pa jih je 14%. V strnjem naselju (Goreljek, Zatrnik) jih je slaba tretjina, več kot polovica vseh pa jih leži med kmetijskimi objekti. To neugodno vpliva na planšarstvo. Na stalna naselja odpade le okoli 5,2% počitniških hišic.

Med počitniškimi hišicami prevladujejo noveje (55%), precej pa je tudi nadomestnih gradenj (24%). Gospodarsko poslopje ali stalno bivališče je obnovilo ali preuredilo 19% lastnikov, neobnovljenih starih stavb pa je le 2%. Nove hišice so zgoščene na Zatrniku (91%), Goreljku (75%) in Uskovnici (42%), a so pogosto predimenzionirane. Omeniti je treba še ograjevanje parcel, kar ima širše posledice. Čez polovico pokljuških počitniških hišic je namreč ograjenih, čeprav so planine skupna (vaška) last, s tem pa zožujejo možnosti za pašo.

Hišice so največkrat (več kot polovica primerov) postavili na uravnani, a drobno valovit svet; na pobočjih z južno, jugozahodno in jugovzhodno lego pa jih je več kot tretjina (36%). Ležijo v nadmorskih višinah 900 do 1300 m.

Pomembna oznaka hišic je njihov odnos do rastlinske odeje. Sredi pašnika se jih je ugnedilo 40%, na njegovi meji z gozdom pa še 29% vseh. V tem je navzkrižje med kmetijstvom in turizmom najbolj živo. V gozdu je 17% vseh hišic, na gozdnih jasadah pa 14%. Slednje so skoraj izključno načrtne gradnje (Goreljek, Zatrnik).

Na razporeditev počitniških bivališč vplivajo tudi infrastrukturne naprave. Med

njimi je najpomembnejša prometna dostopnost. Z avtomobili je dostopnih kar 70% bivališč. Najbolj odrezani so na Uskovnici. Precej hišic, ki ležijo v strnjenih počitniških naseljih (Goreljek, Zatrnik, delno Uskovnica) ali v stalnih naseljih (Koprivnik, Gorjuše), v celoti jih je približno polovica, ima električni priključek. Vodovod jih uporablja le petina, drugi si pomagajo z zajetji in kapnicami.

Vrednotenje počitniških bivališč omogoča sklepanje o njihovih prostorskih, fiziognomskih, socialnoekonomskih in funkcijskih učinkih. To nam je lahko podlaga za kasnejše razglabljanje o organizaciji dejavnosti v prostoru in namenski rabi prostora v prihodnje. Pri vrednotenju moramo razlikovati neugodne in ugodne učinke ter neposredne in posredne posledice.

Fiz i o g n o m s k i u č i n k i. Med neugodnimi zunanji vplivi počitniških bivališč je treba najprej navesti dejstvo, da zasedajo najbolj kvaliteten krajinski prostor. Lokacije so na izpostavljenih in dominantnih točkah (na Pokljuki je takšnih primer 6%). Marsikje, npr. na Zajamnikih, so s svojim gradbenim stilom in spremembo naselbinskega tlorisa razvrednotila širšo krajinsko podobo. Pogosto so se vrinila med stanove in senike (nad 50%). Drug zelo neugoden pojav, ki spremlja gradnjo počitniških hišic, je ograjevanje parcel (52%). Je vizuelno neustrezen in v nasprotju s kulturnim izročilom. Omejuje pohodnost in zmanjšuje možnosti za rekreacijo v zelenju. To zasebništvu kar obsežnih območij ovira in utesnjuje pašo. Tudi po uporabi gradbenega materiala, opreme in gradbenega sloga so hišice pogosto v nasprotju s kulturno dediščino. Vsebujejo mestne sestavine, tu in tam so predimenzionirane, pritikajo jim kičaste dodatke, okoli njih je tuje rastje itd. Velikokrat stopnjujejo neracionalno rabo prostora. Kjer so bivališča razpršena, jih je zelo težko oziroma drago opremljati z infrastrukturo. Izjemi sta le načrtno zgrajena dela Goreljka in Zatrnika. Zaradi počitniških hišic je okolje marsikje onesnaženo, saj se okoli njih kopičijo različni odpadki, še posebej tam, kjer so v večjem številu (Goreljek, Zatrnik). Ob njihovih dovoznih poteh, ki so večkrat dokaj nasilno zgrajene, je možna erozija.

Po drugi strani je prisotnost počitniških hišic v prostoru lahko pozitivna. Njihovi lastniki v nekaterih primerih vzorno urejajo okolje. Zaradi večjih materialnih možnosti se lažje drže strogih pravil glede gradbenih oblik in materialov in so lažje kos zahtevnim obnovam etnološko zanimivih objektov.

F u n k c i j s k i i n e k o n o m s k i u č i n k i. S prodajo parcele ali kmetijskega objekta na planini za počitniške namene si kmet trenutno sicer opomore, a dolgoročno gledano, zemljišče izgubi produkcijsko vrednost, prihaja do krčenja kmetijskih in za rekreacijo ustreznih površin. Širjenje počitniških bivališč preveč bremeni infrastrukturne naprave in objekte (cestne, vodovodne), ki so bile doslej namenjene predvsem gozdarstvu in kmetijstvu ter stalnemu prebivalstvu. Tako je potrebno širjenje njihove zmogljivosti, pri tem pa lastniki počitniških bivališč premalo sodelujejo. Domačini-kmetovalci so prizadeti še na drug način. Zaradi velikega interesa tujcev za parcele in s tem višjih cen zemljišč, si težje širijo kmetijsko posest. Prihaja ravno do nasprotnega pojava: do drobljenja parcel. Prisotnost počitniških objektov vpliva tudi na odnose med kmetijci in gozdarji. Nasprotja se poglobljajo, ker živina zaradi krčenja pašnih površin uhaja v gozd. Lastniki počitniških hišic pa delajo v gozdu škodo tudi neposredno. Siromašenje gozda pomeni že samo nabiranje zelišč, gozdnih sadežev in lesa za kurivo, ob tem pa se s teptanjem slabša struktura tal in preprečuje pomlajevanje gozda.

Končno lahko spomnimo še na neugodne posledice za širši prostor. Tu je treba omeniti neracionalno izrabo počitniških bivališč, to je njihovo neizkoriščenost v velikem delu leta in pa nevarnost onesnaženja vodnih virov, na katere so vezana dolinska naselja bohinjkega, blejskega in radovljiskega območja.

Tudi pozitivnih učinkov ni malo, a nekateri so kratkotrajni. Med take sodi možnost dodatnega zaslужka za domačine, če sodelujejo pri gradnji počitniških objektov in cestnih dostopov. Po drugi strani si s sredstvi, pridobljenimi s prodajo parcel ali kmetijskih objektov lahko modernizirajo kmetije. Davki in drugi prispevki lastnikov počitniških bivališč se lahko izrabijo za izboljšanje življenjskega okolja domačega prebivalstva.

Pogosto naletimo na pravo sožitje med domačini in letoviščarji. So primeri, ko se kmet in letoviščar povežeta in souporabljata objekt v kmetijske in počitniške namene. Tako je preprečen propad objekta in oživila je kmetijska dejavnost. Pojavlja se tudi vprašanje, če ni kvalitetna obnova kulturnega spomenika in sprememba kmetijske v turistično funkcijo vendarle boljša, kot njegovo propadanje v rokah ekonomsko šibkega kmeta. Lastniki počitniških bivališč, posebno tistih, ki so infrastrukturno bolj opremljeni, so pripravljene tudi sofinancirati izdelavo planov o bodočem razvoju planin. Na koncu je treba poudariti še velik pomen razpršenosti počitniških bivališč na Pokljuki za SLO, čeprav zaradi tega nastopajo težave z infrastrukturnim urejanjem.

Socialni učinki. Ekonomske razlike med domačini in prišleki lahko vplivajo na njihov medsebojni odnos negativno. Poslabšujejo ga še izoliranost, pridobitniški značaj lastnikov počitniških bivališč in špekulacije z zemljišči. Po drugi strani si domačini s prodajo parcel za počitniške namene kratkotrajno izboljšajo gmotni položaj, možna je modernizacija kmetij in izboljšava bivalnih razmer. Ob stikih z letoviščarji domačini sprejemajo določene inovacije in informacije, se osveščajo in drugače vrednotijo pokrajino, v kateri žive, in končno spreminjajo svoj odnos do nje.

Zakon o TNP prepoveduje vsako nadaljnjo gradnjo počitniških objektov in celo samó spremembo funkcije objekta. A vprašati se je treba, če zaradi velikega interesa za počitniška bivališča, številnih črnih gradenj (okrog 10% vseh počitniških hišic) in nekontroliranih posegov vendarle ne bi kazalo poiskati drugačnih rešitev.

Dosedanje prepovedi naj bi veljale:

- za kmetijsko najperspektivnejše planine iz prvih dveh kategorij,
- za planine, ki so etnološki spomenik,
- za ekološko občutljiva območja in predele, kjer se zadržujejo redke in zaščitene živalske vrste.

Počitniške objekte bi bilo še možno zgraditi v infrastrukturno že opremljenem delu Zatrnika ali z obnovo in preureditvijo propadajočih samotnih kmetijskih objektov. Druga možnost je v začasni prepustitvi kmetijske stavbe s spomeniško vrednostjo počitniškim namenom, s tem, da najemnik stavbo obnovi po navodilih pristojnega zavoda.

Povzetek

Sestavek govori o Pokljuki, ki je postala robni del Triglavskega narodnega parka. Planota je večstransko izkoriščena in na njej se križajo različni interesi. Planinsko gospodarstvo in turizem sta poleg gozdnega gospodarstva tukajšnji tradicionalni dejavnosti. Nasprotja med vsemi tremi prihajajo najbolj do izraza na planinah in bližnjih gozdnih zemljiščih. Temu so v veliki meri krivi nejasna razmejitve med gozdnimi in kmetijskimi površinami, pomanjkanje zazidalnih načrtov in programov za razvoj planin, naposled pa dejstvo, da ni regionalnega plana za Pokljuko kot celoto.

Da bi zavrli ali vsaj omilili sedanji stihijski razvoj Pokljuke, smo ovrednotili njene planine ne le z neposrednega vidika planinskega pašništva, temveč tudi širše in podali predloge za njihov bodoči razvoj. S tem smo povezali tudi vprašanje počitniških bivališč.

Literatura

- G o s a r, A., 1982, Počitniška bivališča na slovenskem podeželju, Geografske značilnosti preobrazbe na slovenskem podeželju, Ljubljana, str. 166—174.
- G o s a r, A., 1984, Počitniška bivališča na Dolenjskem s posebnim ozirom na razvoj v novomeški pokrajini, Dolenjska in Bela krajina, Ljubljana, str. 291—304.
- J e r š i č, M., 1968, Sekundarna počitniška bivališča v Sloveniji in zahodni Istri, Geografski vestnik XL, str. 53-68.
- J e r š i č, M., 1972, Izletniška rekreacija in njeni regionalni učinki v SV Sloveniji, Geographica Slovenica 2, str. 95—103.
- J e r š i č, M., 1984, Prostorski učinki rekreacije prebivalstva novomeške regije, Dolenjska in Bela Krajina, str. 276—290.
- K l e m e n č i č, V., P a k, M., 1969, Nekateri elementi gospodarskegeografskega razvoja Rakitne, Geografski vestnik XLI, str. 39.
- K l e m e n č i č, M. s s o d e l. P i r y I., 1978, Revitalizacija planinskega pašništva na Tolminskem, IGU, Ljubljana.
- M a r i n o v i č - U z e l a c, A., 1981, Metodološke izrade prostornih planova nacionalnih i regionalnih parkova, IV. svetovanje o nacionalnim i regionalnim parkovima Jugoslavije, Titograd.
- M e l i k, A., 1950, Planine v Julijskih Alpah, SAZU, Inštitut za geografijo, Dela 1, Ljubljana, 302 str.
- M e l i k, A., 1954, Slovenski Alpski svet, Ljubljana.
- Več avtorjev, 1984, Ocena možnosti širjenja pašniških površin na Jelovici, raziskovalna naloga IGLG pri BT, Ljubljana.
- O g o r e l e c, P., 1976, Počitniška stanovanja v krajinskem prostoru Slovenije, 1. del, UI SRS, Ljubljana.
- O g o r e l e c, P., 1978, Počitniška stanovanja v krajinskem prostoru Slovenije, 2. del, UI SRS, Ljubljana.
- P l u t, D., 1975, Vikendi, nov element v dolini zgornje Krke, Turistični vestnik 1, str. 11.
- P l u t, D., 1977, Sekundarna počitniška bivališča — nov pejsažni in funkcijski element okolja v dolini zgornje Krke, Geographica Slovenica 5, str. 173—179.

- V o j v o d a, M., T o n č i č, M., 1975, Preobrazba gorskega sezonsko-pastirskega poseljenega področja Slovenije, Ljubljana.
- Več avtorjev, 1982, Prvo skupno poročilo o prostorskem planiranju, Delovna skupnost Alpe-Jadran, Komisija za urejanje prostora in varstvo okolja.
- Schriftenreihe des Alpeninstituts, 1974, (več avtorjev), zv. 1, Almsanierung Rotwand, München.
- Schriftenreihe des Alpeninstituts, 1978, (več avtorjev), zv. 9, Strukturdaten der Alm/Alpwirtschaft in Bayern, München.
- Strokovne podlage za skupni srednjeročni program in dolgoročni plan razvoja TNP — delovni osnutek (več avtorjev in institucij v sodelovanju), 1984.
- Zakon o Triglavskem narodnem parku, UL SRS št. 17/81.

THE ANALYSIS OF DEVELOPMENT POSSIBILITIES IN ALPINE FARMING AND SECOND HOME DEVELOPMENT

Maja P l e m e l j

(Summary)

The article deals with the plateau of Pokljuka, situated on the border of the Triglav national park in the Julian Alps. The plateau has been exploited in many different ways, covering various spheres of interest. The traditional activities here are alpine farming, tourism and forestry.

The alpine meadows and the neighbouring forests in particular have caused a lot of conflicts. This is very much due to indistinct demarcation between forests and agricultural areas on the one hand and to the absence of any plans for the pasture development and of the regional plan on the other hand.

In order to prevent any confusion as far as nature and society are concerned, we have evaluated the Pokljuka pastures and offered some proposals for their further development. We have taken into account the problem of second homes as well.